

KÜLÖNFÉLÉK

Csutak Vilmos.

(1878—1936.)

Nehéz elhinnünk, hogy kisebbségi soraink egyik legkitartóbb, legeredményesebb munkása, *Csutak Vilmos*, nincs többé az élők sorában. Nehéz elhinnünk, hogy az a szüntelen, két-három nagy kisebbségi intézményünk sorsán gondolkozó agy, az a teremtő és megőrző működésében csodálatos tevékenységű akarat-erő, az egyént fajtája megtartására szorító ember eltávozott közülünk.

Mikes Kelemen falujából, egyszerű székely családból indult útnak ez a kemény, székely lélek. A nyakasság, hajthatatlan célratörés nemes vonását e föld, és a család oltotta belé. Tanulóévei a Mikó-kollégiumban folytak le. Egyetemi tanulmányait is szűkebb hazájában végezte. Latin és történelem tanárként az ősi Mikó-kollégiumba került vissza. Itt működött 1903-tól haláláig előbb, mint az intézet tanára, majd 1916-tól annak igazgaója. Tanári működése mellett kezdettől fogva résztvett az európai hírű László Ferenc társaságában a Székely Nemzeti Múzeum gyönyörű új épületének megteremtésében és az intézmény igazgatásában is. Élete e két intézetért való munkában telt el. A háborús évek nehézségei, az uralomváltozás utáni kemény művelődési harc a székelység két intézményének megtartásáért, sőt ezek fejlesztéséért, minden idejét lefoglalták ennek az egész férfinak. Kedves tudományos tervét, a kuruckor gondtalan, bensőséges tanulmányozását és vele együtt minden más tudományos munkáját félre kellett tennie, hogy faja és egyháza e két végvári intéz-

ményének élhessen. De a Múzeum 50. évfordulója (1929) jó alkalmat teremtett neki arra, hogy szívós kitartással megszervezzon egy kis tudós táborot és ennek tudományos eredményeiből egy egyetemes magyar viszonylatban is számottevő emlékkönyvet adjon ki. Ez volt utolsó, külsőségeiben is látható tette, amellyel mintegy koronát tett addigi törhetetlen akaraterejű munkájára. Egyesületünk működéséből is kivette részét. Különösen sokat tett az Egyesület egyik legutóbbi vándorgyűlésének (1933) megrendezése érdekében.

Érthető, hogy egy ilyen akarat ilyen célok szolgálatában kérlelhetetlen, meg nem alkuvó volt másokkal szemben is. Munkásságában mindig volt valami parancsuralmi jelleg, de azért e munkásság sohasem állott a kíméletlen önzés, sem az egyéni eredmények hajszolásának szolgálatában. Csutak Vilmos élete a szó igaz értelmében önfeláldozás volt. Magán tülelmelkedő, távolban csillogó célokért közeli, kicsiny eredményeket is kikényszerítő, valós emberi alakja örök példája, követésre hívó és intő mintaképe marad kisebbségi életünknek.

Szta.

Dr. Erdélyi Pál.

(1864—1936.)

Ha csak mint a magyar tudományosság halottjáról kellene megemlékeznünk róla, akkor is nehéz volna érdemeit egy rövidke cikk keretei között felsorolnunk. Erdélyi Pált azonban oly sok szál kötötte Egyesületünkhöz, hogy a megemlékezés írója zavarba jő: a tudós vagy a

művelődés-politikus érdemeit domborítsa-e inkább ki alakjából.

Már családi hagyományai is az irodalom és a tudomány körébe vonták Erdélyi Pált, hiszen apja, János, az író, első nagy népköltési gyűjteményünk, a „Népdalok és mondák“ (1846—48), szerkesztője, kora szépirodalmi és tudományos mozgalmainak egyik vezető alakja volt. Erdélyi Pál Sárospatakon született 1864 február 12-én. Iskoláit itt, Komáromban és Budapesten végezte. A főváros egyeteme képesítette tudományos munkásságra és a Magyar Nemzeti Múzeumban eltöltött évek (1886—1900) tették lelkét fogékonnyá a múzeumi gondolat iránt. Mikor 1900-ban országrészünkbe jött, hogy az egyetemi könyvtár igazgatását dr. Ferenczi Zoltán után átvegye, egyben a múzeumi könyvtár gondozása is feladatai közé tartozott. Benne Egyesületünk valóban széles látókörű, a könyvtár- és a művelődés-politika kérdéseiben jártas szakembert kapott. Mint könyvtárigazgató az új egyetemi könyvtár-épület megteremtésével és berendezésével nemcsak a múzeumi gyűjtemények korszerű kezelését biztosította, de megértő munkatársai segítségével e tér legkülönbözőbb gyűjteményeit tervszerűen gyarapította is. 1906-tól folyóiratunk szerkesztője volt. Hogy mennyire megértette Egyesületünk célját, bizonyosságul idézzük szerkesztői bevezetőjéből a következő sorokat: A folyóirat „új folyama arra vállalkozik, hogy az egyesület könyvtárának, érem- és régiségtárának ezentúl több teret szentelve, az alakuláskor kitűzött feladatnak, a honismeretnek, művelésére gondolva, részesévé legyen a magyar tudományosság egyetemes munkájának s ezzel a nemzeti műveltség és közművelődés terjesztésének.“ Ő volt az, aki ugyanitt hangsúlyozta azt, hogy „Mikó gróf a Múzeum megalakításakor annak egyik feladatát a tudomány művelésében határozta ugyan meg, de világosan kifejtette, hogy e tudományos mun-

kálkodás a gyűjtemények alapján történjék“ (Erd. Múz. 1906. 5. és 7). Mindkét figyelmeztetés a manak is szól! Valóban Erdélyi Pál a Múzeum szerkesztésében a lehetőséghez képest ezeket az elveket követte. A könyvtárigazgatás, az egyetemi magántanári, majd c. rk. tanári előadások, a folyóirat szerkesztésének és 1911-től az Egyesület főtítkárságának munkája annyira lefoglalta minden idejét, hogy tudományos munkássága terjedelemben nem állott arányban azokkal a képességekkel, amelyekkel rendelkezett. Ezért 1918 elején hosszabb szabadságra ment, hogy a tudományos munkának éljen és apja irodalmi hagyatékát sajtó alá rendezze. Ilyen helyzetben érte az uralomváltozás. Bár a nagy összeomlás után még visszajött ide, nem érzett erőt arra, hogy továbbra is annak az intézménynek élén álljon, amelynek megteremtésére és korszerű berendezésére a férfikor legtermőbb éveit áldozta fel. Családi, vagyoni és más okok miatt nemsokára ő is megindult a határon túlra távozók vándorútján. Egy ideig birtokán, Komáromban élt, majd Budapestre költözött. Csendes, elvonult munkálkodásban itt érte a halál ez év május 5-én.

Amott egy futó rádióüzenet, meg egy-egy eldugott újságcikk, itt közöttünk talán még annyi sem emlékeztett egy csendes munkában eltöltött élet elévülhetetlen eredményeire. És bár viszonyaink között magyarázható, mégis van valami mélyen fájdalmas abban, hogy halálát némán, részvétlen, zászlótlan fogadta meg az az intézmény is, amelynek minden köve és minden berendezési darabja eredetileg az ő gondosságának és az ő munkásságának eredménye. Egyesületünknek azonban hálásan meg kell értenie és újra kell érvényesítenie ezután azt a szellemet, amelyet Erdélyi Pál már három évtizeddel előbb képviselt itt közöttünk.

Szat.

A helybeli egyetemi könyvtár.

Barbul Jenő, a helybeli egyetemi könyvtár nyugalmába vonult igazgatója, egy 148 lap terjedelmű könyvet írt az egyetemi könyvtár utolsó másfél évtizedéről. Röviden megemlékezik a könyvtárnak a magyar uralom alatti vezetőiről is (Szabó Károly, Ferenczi Zoltán, Erdélyi Pál, Gyalui Farkas), de ismertetésére különösebb gondot attól az időponttól kezdve (1919. V. 12.) fordít, amióta a könyvtár román kezelésbe jutott. Ettől az időtől kezdve tanulságos adatokat tudunk meg. A gyűjtemények romanizálásának alapjait Sion György vetette meg azzal, hogy felvette gazdag román vonatkozású kép-, metszet-, fénykép-, érem-, bélyeggyűjteményét és különösen régi román könyvekben (1830-ig) gazdag könyvtárát ennek az intézménynek ajándékozta. Más magánosok és közintézmények segítségével az egyetemi könyvtár anyaga 15 év alatt (1934. dec. 31-ig) összesen 229.204 nyomtatvánnyal gyarapodott és így az egyetemi könyvtár állami anyaga 1934 végén 421.104 darab nyomtatványból állott. A 15 éves gyarapodás tehát mintegy 30.000 darabbal fölülmúlja a könyvtár 1919-es nyomtatvány-állományát. Elszomorító, bár teljesen érthető dolog ezzel szemben Egyesületünk ugyanitt kezelt könyvtári anyagának csekély gyarapodása: 15 év alatt mindössze 4.614 darabbal szaporodott a könyvállomány és így az 1919-es 176.779 darabbal szemben a Múzeumnak ma mindössze 181.393 darab nyomtatványa van. Az egyetemi anyag gyarapodása főként a törvényes köteles példányok nagy számával és az adományozásokkal magyarázható, a Múzeum pedig éppen az állami bérfizetés 15 éves elmaradása miatt nem tudta a gyűjteményét sem fejleszteni. Újabban az egyetemi könyvtár járandósága is annyira megszükkült, hogy 1932/33-tól kezdve költségvetésében vásárlásokra egyetlen lej sincs fölvéve. Meg-

tudjuk továbbá a közölt adatokból, hogy a népkönyvtárnak 1921-től 213.296 román és 246.033 kisebbségi látogatója volt s ezek összesen 464.346 nyomtatványt használtak.

Az igazi tudomány és az igazi tudós.

A Szellemi Együttműködés Szövetsége Magyar Egyesületének meghívására pár hónappal ezelőtt nagyérdekű és tanulságos előadást tartott Budapesten *Spranger Edward*, a berlini egyetemen a filozófia és pedagógia tanára, a Pázmány Péter Tudományegyetem díszdoktora, a szellemtörténeti lélektan megalapítója. Előadásában rámutatott arra, hogy a szellemi funkciók kezdetben egységes egészet alkottak, a tudomány és a vallás nem vált el egymástól. A hit élő eleme volt a tudományos gondolkodásnak és kutatásnak. A középkorban még csak bizonyos feszültség mutatkozott a tudomány és a vallás között és a vallásos elem nem veszett ki még az újkor szelleméből sem. Lényeges változást hozott a radikalizmus, amely a tudományt teljesen függetleníteni akarta a vallástól. E szerint a tudományt a társadalmi helyzet határozza meg. Ennek a felfogásnak legélesebb példája a marxizmus, amely minden tudományt valamely társadalmi osztállyal hoz kapcsolatba. A marxizmus szerint nincs is tudomány, hanem csak ideológiák vannak, amelyekben a különböző társadalmi osztályok hatalmi akaratai ütköznek össze egymással. Téves álláspont ez, mert a tudománynak nem szabad tisztán eszköznek lennie bármilyen cél szolgálatában. Az igazi tudomány sohasem nélkülözheti a hitet. Az igazi tudomány nem alacsonyodik a hatalom eszközévé, amint az igazi tudóst sem a hatalomra való törekvés vezeti munkájában, hanem az igazságra való törekvés. Ezért hármas funkciót fejt ki. A tudósnek aszkétának kell lennie, aki távol a mindennapi valóság szenvedélyeitől nyugodt szemlélet tárgyává teszi a

dolgokat. Ez pedig rendkívüli erőki-fejtést jelent, hogy a saját érdeklődéseinkkel és szenvedélyeinkkel szemben a dolgok józan, tárgyilagos felfogására emelkedjünk és még a legbensőbb élményeinket is tárgyilagos kritika alá vessük. A tudós azonban bírói funkciót is kifejt: állandó feszültségben él a különféle felfogások között és döntenie kell közöttük éppen az igazság értelmében. Végül a tudós papi funkciót is végez: a mulandó dolgok időbeli ruhájában megpillantja az időfeletti, az örökkévaló igazságokat és azoknak szolgál.

Vannak tömegek és vannak vezetők az élet nagy felvonulásában: a tudós nem tartozik a tömeghez, sem nem vezető, hanem a tudós fáklyahordó, aki az igazság fáklyáját magasra emeli, azzal világít és minden igyekezetével rajta van, hogy ezt a lángot tisztán megőrizze. Ebben áll a tudós rendeltetése, hivatása és méltósága.

A világ legnagyobb földrajzi társasága.

Az amerikai National Geographic Society híres folyóirata, a *Geographic Magazine*, egyik utóbbi füzete büszkén számol be azokról az eredményekről, amelyeket az amerikai földrajzi társasága az utóbbi évtizedekben elért. 1899-ben alakult meg a társaság s indította meg folyóiratát, hogy maga köré tömörítse azokat, kik a földrajz iránt érdeklődnek. Első esztendőben ezer tagja volt, azután mindig növekedett a számuk és 1935 végén a tagok létszáma már meghaladta az egymilliót. Mit ért el ezzel a szellemi, erkölcsi és anyagi erővel? Kezdetből fogva azon volt a társaság, hogy népszerűsítse a földrajz tudományát és egyben expedíciókat szereljen fel. Így pl. segítségére volt Peary admirálisnak, aki eljutott az északi sarkra, majd 1913-ban Washingtonban összehozta a sarkkutatók nagy találkozóját. Ezen résztvett Peary és Amundsen is, aki nehány

esztendővel ezelőtt halálát lelta az északi sarkvidéken. Azután megalapította azt az arany érmét, amelyet csak azok kaphatnak meg, akik különleges tetteikkel, földrajzi felfedezésükkel vagy valamilyen nagyobb, de a geografiához tartozó teljesítményükkel lepték meg a világot. Ezt az ú. n. Hubbard-érmét kapta meg Lindbergh ezredes az első óceáni repülésért, azután Byrd admirális a délsarki kutatásaiért.

Az utóbbi esztendőben nyolc nagy expedíciója volt a társaságnak s ezekből különösen négy aratott a világ minden részén nagy elismerést. Az első volt a transzázsi expedíció, amelyet különleges talpas autóikkal, a Citroen-gyár remekeivel, végeztek a tudósok. A második és a harmadik az ellentétes végletek expedíciója: a tenger mélyére és a levegő magasságába. Beebe volt az első ember és talán egy időre az utolsó is, aki különlegesen elkészített, elsőrendű acélból gyártott, alig másfél méter átmérőjű gömbjével leszállt a tengernek abba a távolságába, ahová már nem jut el a fény. Beebe kutatása az óceánográfiát nagy eredményekhez juttatta, mert nemcsak azt állapította meg, — amiről azelőtt sok vita folyt, — hogy milyen színű a tenger mélye és milyen fényeket adnak a világító állatok, hanem olyan élményekről is készített filmfelvételeket, amelyekről a tudomány-nak eddig nem is volt tudomása. A tenger mélye után a levegő magassága kezdte érdekelni az amerikai földrajzi társaságot. Piccard kutatásai nem elégitették ki az amerikaiakat, ezért rengeteg költséggel elkészítették az explorer nevű sztratoszféra-ballont, amely 1935 november 11-én nyolcórás és tizenháromperces repülés után 73 ezer láb magasságba emelkedett. A negyedik expedíció a Byrd admirálisé, aki a földrajzi társaság segítségével ütött tanyát Little America-ban, hogy tudományos vizsgálatokkal megállapítsa, mi van a Déli-sark jégtakarója alatt. Így dol-

gozik az amerikaiak Nemzeti Földrajzi Társasága.

A helybeli tudományegyetem kép- és könyvkiállítása.

A helybeli egyetem ez év áprilisában érdekes kiállítást rendezett az egyetemi könyvtár kiállítási termében. A kiállítást Stefanescu-Goangă rektor és Muslea János, az egyetemi könyvtár új igazgatója, nyitotta meg ünnepélyes keretek között. A kiállítás a könyvtár román anyaga legjelentősebb gyarapítójának, Sion Györgynek, képgyűjteményéből, meg az egyetem tanárainak és az egyetemi intézetek tudományos személyzetének munkáiból állott. A Sion-féle gyűjtemény metszet-anyaga igen értékes ókirálysági, illetőleg tartományunkbéli tájképeket, életképeket és háborus metszeteket foglal magában. Köztük volt néhány érdekes magyar vonatkozású kép is. A képanyag mintegy tetszetős keret volt a tudo-

mányos erők irodalmi munkáinak tömeghatásához. Az igazi tudományos eredmények megbecsülője tisztelettel állott meg ezek előtt. Eltekintve a természet- és orvostudományi intézeteknek tömegre nézve is jelentős munkásságától, a szellem-tudományok terén különösen az irodalomtörténet, a nemzeti történelem meg a jog- és társadalomtudomány képviselői alkottak a román tudományosság szempontjából jelentőset. Legkimagaslóbb az egyetem román nyelvészeti intézetének a munkássága, amely különösen a nyelvtérkép megteremtése érdekében folytatott nyelvjárastanulmányozás szempontjából végzett mintaszerű munkát. Jóleső érzéssel láthattuk a kiállított könyvek között az egyetem egyre ritkuló magyar tudományos személyzetének (Kelemen Lajos, dr. Kristóf György, dr. Roska Márton, Valentin Antal) magyar, román, francia és német nyelvű munkáit.